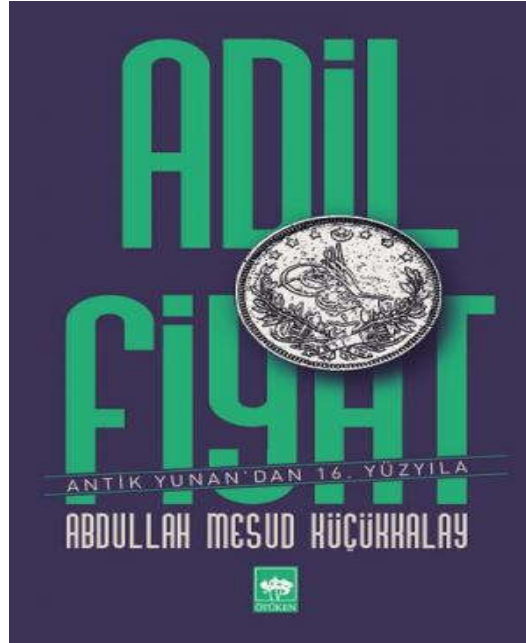

ABDULLAH MESUD KÜÇÜKKALAY, ADİL FİYAT -ANTİK YUNAN'DAN 16. YÜZYILA-, İSTANBUL: ÖTÜKEN NEŞRİYAT, 2017.

Saim Çağrı KOCAKAPLAN*

Günümüz insanı, piyasa ile tarihin önceki devirlerinde olmadığı kadar etkileşim içerisindedir. Bu etkileşimin aracıları fiyatlardır. Ekonominin üretici ve tüketici taraflarını bir araya getiren piyasa ile bu bir araya gelişi sağlayan fiyat mekanizması, serbest piyasa ekonomisinin temelini oluşturur ve kapitalizmin bir ekonomik sistem olarak yayılması ve yaygınlaşmasına paralel olarak ekonomi-insan ilişkisinde belirleyici olmuştur. Hele teknolojik gelişme ile haberleşme yollarındaki hız ve imkânlar, insanı gittikçe daha çok fiyat takip eden ve fiyata göre amel eden bir varlık haline getirmiştir.

Peki fiyat nedir? Fiyatı kim ve ne belirler? İşte bu sorular, iktisadi düşünce tarihinin en temel tartışma alanlarından biridir. Zira fiyat ile ilgili sorular değer problemine kapı

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, cagri.kocakaplan@marmara.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-6936-0624

aralamak demektir ve bu kapı aralayış; değerın kaynağı, oluşumu, nasıl belirlenip ürünün nasıl paylaşılacağı üzerinde durmak demektir. Bu da kaçınılmaz olarak bir sistem tartışması gerektirir.

Modern iktisadi düşüncede kurucu düşünürler ve takipçileri ile liberal iktisada muhalif iktisatçılar tarafından oluşturulmuş zengin literatürde; kullanım değeri, mübadele değeri, emek-değer, üretim faktörleri, fayda, marjinal fayda, piyasa gibi kavramlaştırmalar üzerinden değer problemi hakkındaki farklı yaklaşımlar takip edilebilir.

İktisadın bağımsız bir bilim dalı olması ile 19. yüzyıl itibarıyla izini daha rahat sürdürdüğümüz bu tartışma, aslında düşünce tarihinde daha önceki devirlerde de ele alınmış bir meseledir. Piyasaların egemenliği ve ekonominin diğer toplumsal alanların üzerindeki baskısının artışı; 16. Yüzyıl ile başlayan, Sanayi Devrimi ile ivmesi artan ve nihayet 19. yüzyıldan günümüze ilerleyen bir süreçtir. Dolayısıyla bu süreç değer probleminin de artan bir şekilde ortaya çıktığı ve ele alındığı bir döneme işaret eder. Ancak fiyatın ne olması gerektiği ve değer probleminin toplumlar ve devletler için sorun kaynağı olması, kadim bir olay olduğundan bu konu ile ilgili tartışmalar da antik çağdan itibaren yapılmıştır. Nitekim modern iktisadi düşüncedeki fiyat ve değer tanımlamaları da antik dönemden itibaren geçmişe yönelik yapılan atıflarla desteklenmiştir.

İşte modern iktisadi düşünce öncesinde değer konusu etrafındaki düşüncelerin izini sürdürdüğümüzde, karşımıza “adil fiyat” kavramı çıkmaktadır. Bir mübadele işleminde, “alışverişin taraflarının birbirleri aleyhine haksız bir menfaat elde etmemesi ve “değiş-tokuş edilen şeylerin değerlerinin eşit olması gerektiği” ilkesi anlamına gelen adil fiyat uygulaması, dini düşüncenin şekillendirdiği ya da geleneksel toplumsal yapıların gerektirdiği bir uygulama olarak ekonomi dışı etkenlerle açıklandığı gibi devrin pazar ve üretim-tüketim yapılarının bir sonucu olarak da ele alınmıştır.

A. Mesud Küçükcalay'ın “Adil Fiyat-Antik Yunan'dan 16.Yüzyıla“ isimli kitabı, işte bu tartışmada Türkçe iktisat tarihi literatüründe kaynak hüviyetinde bir çalışma özelliği taşıyor. İktisadi düşünce tarihinde genellikle Ortaçağ Avrupası'nda iktisadi düşünce ve ilkeler konu edilirken ana tema olan adil fiyat kavramını isabetli bir şekilde antik dönemden başlayarak ele alıyor. Düşünürlerin; mübadele işleminin nasıl olması gerektiği, değerın kaynağı ve fiyatın teşekkülü üzerine ileri sürdükleri ve yüzyıllar

boyunca büyük ölçüde devamlılık gösteren yorumları konu ediliyor. Küçükkalay'ın bu kitabı, müstakil olarak değer problemi hakkında farklı zaman ve düşüncelerin takibini yapma imkânı sunuyor okuyucuya.

Konu ile ilgili büyük oranda yabancı dildeki literatürden yararlanılarak hazırlanan eser; adil fiyat üzerindeki farklı yaklaşımları barındıran çalışmaları karşılaştırmalı olarak ele almakta. Adil fiyatın cari bir uygulama olduğu dönemlerdeki değerlendirmeler kadar modern dönemdeki adil fiyat tartışma ve konumlandırmaları da yazar tarafından analiz ediliyor. Çalışmada, gerek literatür değerlendirmesi yapılırken gerekse adil fiyat ile ilgili yorumlarda yazarın kaynaklardan doğrudan alıntılara yer vermesi ise, düşünce tarihi çalışmalarında aranan ve okuyucuya konuyla doğrudan bağlantı kurmasını sağlayan bir özellik.

Türkçe iktisat tarihi literatürünün, önemli ölçüde yabancı dilden yapılan çeviriler, Osmanlı iktisat tarihi üzerine çalışmalar ile genel değerlendirme ve derlemelerden oluştuğu dikkate alındığında Küçükkalay'ın kaleme aldığı bu monografi, titiz bir kaynak taraması ve konuyu bütünlüklü olarak ele alma çabası ile iktisat tarihi kitaplığında farklı bir yerde durabilir.

Genel hatları itibarıyla bu şekilde konumlandırılabilir kitap; İktisadi Düşünce Tarihinde Değer Problematiği, Değer ve Müdahalecilik Bağlamında Adil Fiyat, Adil Fiyat Literatürü Üzerine ve Aristo'dan 16. Yüzyıla Adil Fiyat Düşüncesi olmak üzere dört bölümden oluşuyor. Fakat çalışmanın kurgusunda ilk üç bölüm büyük ölçüde literatür değerlendirmesi ve yapılan tartışmalar üzerine yoğunlaştığı için bu kısım bir bölüm içerisinde ele alınabilirdi. Bu sayede kitabın özünü oluşturan Aristo'dan 16. Yüzyıla Adil Fiyat Düşüncesi bölümüne okuyucunun daha net bir şekilde geçmesi kolaylaşabilirdi. Bu bölüm; Adaletten Mübadele Adaletine: Aristo, Hristiyanlık ve İlk Yorumları: Kilise Babaları, Roma Hukuku'nda Adil Fiyat: Kanonistler, Teologlar ve Adil Fiyat: Skolastikler ve Ortaçağ Ekonomisi: Toplumsal Yapıda Devamlılık alt başlıklarından oluşmakta ve aslında kitabın ana gövdesini meydana getirmektedir.

İktisat tarihi disiplini, günümüzde iktisat tarihi ve iktisadi düşünce tarihi olmak üzere iki ana alana bölünmüş olarak ilerlemektedir. Ancak bugünden geriye doğru gittikçe bu ayrımın yerini bu iki alanın birbirini tamamlayıcılığına bıraktığı denemeler daha doyurucu olmaktadır. Kitaptaki, yüzyıllar boyunca merkezde kalmış iktisadi bir

ilkenin metinler üzerinden gerekçelendirilmesi ve adil fiyat üzerinde modern literatürde yapılan tartışmalar üzerine bina edilmiş adil fiyat anlatımı belki iktisadi olaylar ve kurumlar ile birlikte ele alınabilirdi. Zira kapitalizm olgusu, piyasaların oluşması ve gelişmesi ile dünya iktisat tarihinde meydana gelen kırılma ve eğilimler; adil fiyatın içeriği, yüzyıllar itibarıyla uygulama alanları ve bunların dönüşümü hakkında destekleyici bilgiler anlatıyı çeşitlendirirdi. Bu sayede konu özelinde düşünce ile gerçek arasında süregelen etkileşim de daha belirginleşirdi. Bir diğer nokta ise, adil fiyat hakkında batı kaynakları ve tecrübesi üzerinde ilerlenmesidir. Kitabın konusu bu olmamakla birlikte, değer problematiği gibi temel tartışmalarda farklı tecrübe ve yaklaşımları bilmeye ihtiyacımız var. Gelecek baskılarda bu yönlerden anlatı zenginleştirilebilir.

Bu değerlendirme yazısını bitirmeden, Mesud Küçükkalay'ın kitabının sonucunda sırladığı şu sonuçları okuyucu ile paylaşmakta yarar var. Yazara göre;

**İktisadi düşünce tarihinde bir malın değerinin kaynağının ve dolayısıyla mübadele esnasındaki değişim değerinin (adil fiyat) ne olması gerektiği yolundaki her türlü yorum, bir tür kısır döngü içinde kalarak net bir sonuca ulaşamamıştır.*

**Bir malın değerinin ne olduğunu tespit etmek, sürekli devinim halinde olan ve birçok bağımsız değişkenin dâhil olduğu bir fonksiyonla gösterilebilir ki; bu fonksiyondaki bağımsız değişkenlerin katsayılarını hesaplamak ve bu fonksiyonu kantifiye etmek mümkün görünmemektedir.*

**Bir mübadele işleminde tarafların hakkaniyete uygun davranmalarını dikte eden ilahi emirler ve yasaklar, imanî bir konudur ve bu mübadele bireylerin söz konusu emirler ile olan yakınlık ve ıraklıkları tarafından düzenlenebilir. Bunun pratiğe aktarılmasına imkân verecek bir sistemin tesis edilmesi mümkün görünmemektedir.*

**Adil fiyat gibi teolojiye bulaşmış ve normatif ilkeler içeren bir konuyu, pozitif iktisadın yöntemi ve bakış açısı ile çözümlenmek mümkün değildir.*

**Adil fiyat, neyin doğru ve neyin yanlış olduğu ile ilgilenen ahlâk felsefesinin bir konusudur. Adil fiyat üzerine yapılan çalışmalar ise neyin rasyonel ve pozitif, neyin normatif ve irrasyonel olduğu ile ilişkilidir. Bu ayrım nedeniyle, bir paradigmanın bakış açısından hareketle bir başka paradigmanın ilkelerinin çözümlenmesi imkânsız görünmektedir.*

**Batı iktisadi düşüncesindeki adil fiyat yorumları, Hristiyanlığın ahlaki ilkeleri ve bunlara bağlı olarak geliştirilen yorumlara bulanmıştır ve Hristiyanlığın ilkelerinde ve bu yorumlarında çağlar içinde ortaya çıkan dönüşümlere bağlı olarak bağlı olarak dönüşüp evrim geçirmiştir.*

**Adil fiyat ile ilgili olarak batı iktisadi düşüncesinde yapılan yorumlar, Hristiyanlığın çağlar içinde nasıl biçim değiştirerek Protestanizme uzandığının ve temel ilkelerinden ve ahkâmından koptuğunun en önemli örneğinden birisidir.*

**Piyasada fiyatın oluşumuna müdahale edilmemelidir ancak; piyasa dışı koşulların piyasanın işleyişini bozmasına izin verilmemelidir. Yani; piyasa özgürlüğünün ve bu özgürlüğe müdahalenin nerede başlayıp nerede bitmesi gerektiğinin sınırları iyi çizilmelidir. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki fiyat tespit uygulamasında malın üretim maliyetine değil de, malın kârına müdahale edilmesi, bu bağlamda önemli bir örnektir.*

Bu sonuç cümleleri; yazarın konuya liberal bir iktisatçı gözüyle baktığı şeklinde yorumlanabilirse de kitap, sadece liberal bakış açısıyla yapılan eleştirilerden oluşmuyor. Değer tartışması objektif bir şekilde aktarılıyor. Aslında bu durum, iktisatçıların içinde bulunduğu ikilemi iyi bir şekilde gösteriyor. Bu ikilem, ekonominin hem bir bilim dalı hem de hayatın önemli bir gerçeği olarak pozitiflik ve normatiflik arasında kalmışlığıdır.